

Марина Скрипник: «Сучасна освіта не має долати хаос, а має навчитися робити його творчим»

Розмову вела
Наталія ХАРЧЕНКО

Про те, яким має бути сучасний урок, чого очікують від навчання учні та яким є учитель сьогодні, розповіла Марина Скрипник, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

● **Пані Марино, на вашу думку, чому виникає необхідність у перегляді уроку як традиційної форми роботи? І чи дійсно є така необхідність?**

Необхідність у перегляді уроку як традиційної форми роботи продиктована запитаними на цілі навчання, що виставляються на кожному історичному етапі розвитку суспільства освіти.

Навіть побіжний екскурс в історію доводить, що з часу обґрунтування Яном Амосом Коменським урок як форма організації навчальної діяльності змінюється. Пригадаємо, що у 60-ті рр. XIX ст. розроблено теорію уроку Костянтином Ушинським. Обстоюючи природне право кожного народу мати свою національну школу, національну систему виховання, К. Ушинський наполягав на тому, щоб будувати навчання на основі врахування національних, вікових, статевих

і психологічних особливостей дітей, наголошував на значенні повторення в процесі навчання, обґрунтував дидактичні принципи свідомості, наочності, систематичності, міцності засвоєння знань. Урок у дидактичній системі К. Ушинського висвітлено з точки зору проблем оптимізації пізнавальної активності школярів, емоційності навчання, розвитку мислення і мовлення учнів, забезпечення наступності в навчанні, належної організації самостійної роботи й творчості школярів, шкільного краєзнавства.

Зазначу, що у минулому столітті в теорію та практику шкільного уроку введено низку понять («оптимізація» (Юрій Бабанський), «проблемне навчання» (Мірза Махмутов) тощо). Акцент в організації та проведенні уроку здійснено на когнітивній діяльності школяра, тобто діяльності, що базується на пізнавальних (когнітивних) здібностях особистості.

З обґрунтуванням синергетичної парадигми освіти, що базується на концепції функціональної асиметрії мозку людини, урок досліджується як побудова «алгоритмів» формування парадоксального (діалектичного) мислення, розвиток якого є основною метою як психотерапевтичного, так і психолого-педагогічного впливу на особистість.

Головним принципом нового уроку ХХ ст. — розвиток пізнавальних здібностей як первинне пізнання школярем реальності, а не вивчення готових «знань». Адже самостійне вивчення учнями одного й того ж реального освітнього об'єкта приведе до отримання індивідуальних освітніх продуктів — знань про цей об'єкт, а також способів їх отримання.

Світ ХХІ ст. цивілізаційно змінився: стан невизначеності, очікуваних швидких подій (5–10 років), антропологічні зміни. Інформаційні та глобалізаційні процеси теперішнього століття змінюють школу як інституцію індустріальної ери. Вчити тепер так, як здійснювалося протягом кількох століть, а саме: шляхом передачі знань від учителя до учнів — загрозливе явище для суспільного й культурного розвитку.

Школа Цифрового століття — місце, де готують людей не до давноминулого, а до прийдешнього. Таким майбутнім є креативність, підприємництво, співпраця. Мають бути створенні умови для свободи, партнерства й вибору суб'єктами траєкторії освітнього розвитку. Адже знання у наш час ідуть з різних сторін і місць, зокрема з масових відкритих освітніх онлайн курсів.

Словом, у ХХІ ст. дійсно є така необхідність — переглянути шкільний урок.

● **На які основні моменти має спиратися урок сьогодні, аби бути максимально ефективним?**

У ХХ ст. зміни в шкільний урок внесли технології навчання, поява яких пов'язана з когнітологією. Серед таких технологій:

● *алгоритмізація навчання;*

● *програмоване навчання;*

● *колективна навчально-пізнавальна діяльність;*

● *проблемне навчання; навчання «зануренням»;*

● *оптимізація навчання; інтенсифікація навчання;*

● *розвивальне навчання;*

● *диференційоване навчання;*

● *особистісно орієнтовне навчання*

● *евристичне навчання.*

Якщо розуміти момент як час, то водночас із загальнопедагогічними, дидактичними, психологічними та гігієнічними запитами на сучасний урок, безсумнівно педагоги мають послуговуватися критеріями сучасності для проєктування максимально ефективного уроку.

На мій погляд, можна окреслити кілька критеріїв.

По-перше, спроможність сучасного уроку розв'язати швидше й ефективніше назрілі освітні проблеми (наприклад, утвердження в освіті принципу дитиноцентризму; реалізація ідей інклюзивної освіти; забезпечення формування інноваційної людини; перехід до толерантної педагогіки, суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному процесі; здійснення підготовки громадянина України до життя в умовах глобального простору; виховання у громадян України сучасної системи цінностей).

По-друге, сучасний урок стає зразком максимального втілення суспільних вимог до особистості педагога, а саме: готовність педагога створювати умови для виявлення пізнавальної активності кожного учня. Інакше: наскільки педагог освоїв сучасні засоби досягнення мети особистісно орієнтованого уроку, зокрема:

- чи використовує різноманітні форми та методи навчальної діяльності, які дозволяють розкрити суб'єктивний досвід учнів;
- чи створює атмосферу зацікавленості кожного учня в результатах роботи всього класу;
- як стимулює учнів до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без побоювань помилитися, отримати хибну відповідь тощо;
- як здійснює оцінювання досягнень учня протягом усього процесу його діяльності, а не тільки за кінцевим результатом;
- чи володіє техніками формування оцінювання;
- як заохочує учнів знаходити свій спосіб роботи та як аналізує протягом уроку роботу інших учнів;
- як створює на уроці педагогічні ситуа-

ції спілкування, які б дозволяли кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність, виборність у способах роботи.

По-третє, адаптованість сучасного уроку до нових умов. Активно розробляється останніми роками концепція синергізму в навчанні та вихованні. Наголошується, що сучасна освіта не має долати хаос (знань, навчального процесу, особистості), а має навчитися робити його творчим, використовувати ідеї синергетики, що вивчає процеси самоорганізації, сталості, розпаду та відродження різноманітних структур живої та неживої матерії. Відтак сучасному освітньому процесу належить надавати самоорганізованого, творчого характеру, бо цей процес має нелінійну природу. Тепер в освіті починає все більш домінувати тенденція відходу від «книжної школи навчання» (за Олександром Вознюком), тобто об'єкт освіти визначається не сукупністю певних знань, а сукупністю предметів, ситуацій, подій, явищ, які значно розкішніші за їх образи у поняттях і теоріях. Досвід карантину стає прикладом цього.

По-четверте, сучасний урок має бути зорієнтований на створення нової освітньої реальності завдяки як лінійним текстам (підручникам), так і текстам «нової природи» (поняття запропоноване Оленою Казаковою). Цифрова епоха породжує інші тексти. Окрім лінійних, які творять педагоги (конспекти, статті, посібники тощо), тепер маємо освоювати не лише вміння читати нелінійні тексти, а й творити, бо (а) учень Цифрової ери завдяки Е-пристроєм (девайси) комунікує такими текстами; (б) світ постмодерну провокує на це.

Тексти «нової природи» — це хмарки слів, ребуси, ментальні карти, Е-дошки, антибуки (фальшиві обкладинки (на книги, яких не існує) тощо), кроссенси тощо.

• Чи існує єдиний дієвий механізм «осучаснення» уроку?

Якщо послуговуватися нелінійним мисленням як смисловим стрижнем нового сві-

торозуміння в сучасній науці, що найперше означає відмову мислити все, що існує, згідно з логікою прямої, то намагання обґрунтувати єдиний дієвий механізм «осучаснення» уроку піддається сумніву.

Ми маємо усвідомлювати, що шкільний урок у сучасному світі не є однорідною формою, в якій діють лише наскрізні універсальні закони (обґрунтовані Яном Коменським і Костянтином Ушинським), а й виявляється певна ієрархія цілісних системних утворень, детермінованих постійною взаємодією суб'єктів учіння та навчання із середовищем.

Висловлюся трохи інакше: актуальним залишаються й прості правила в організації навчання, запропоновані Левом Виготським: «Перед тим як пояснювати — треба зацікавити; перед тим як спонукати діяти — слід підготувати до дії; перед тим як звернутися до реакцій — необхідно підготувати установку; перед тим як повідомляти що-небудь нове — слід викликати очікування нового» і, водночас, педагог має послуговуватися сучасними дослідженнями стосовно людського мозку, розвідками з нейробіології, неврології та нейропсихології.

Зокрема в дослідженні американського нейробіолога Джона Медіна в книзі «Правила мозку. Що варто знати про мозок вам і вашим дітям» зазначає, що мозок вашої дитини повинен створити несамоовиту кількість нових зв'язків, приблизно 1,8 мільйона на секунду. Багато з нейронів так ніколи й не закінчують цей про-

цес. Навіть беручи до уваги цю надзвичайну швидкість, дитячий мозок ніколи не вкладається у кінцеві терміни до народження. Близько 83% синаптогенезу (це утворення синапсів між нейронами нервової системи) триває після народження. Хоч як це дивно, але мозок вашої маленької дівчинки цілком завершить встановлювати контакти лише після двадцяти років. Хлопчачий мозок може потребувати навіть більше часу. Людський мозок — це орган, який завершує своє формування останнім (інфографіка).

• Чи погоджуєтесь ви з тим, що роль учителя давно перейшла межу лише трансляції знань?

Роль УЧИТЕЛЯ (з великої літери) ніколи й не зводилася до трансляції знань. Пригадаймо хоча б історію вчителювання Григорія Сковороди в Переяславському колегіуму (саме той факт, що у 1751 році він втратив роботу вчителя в колегіумі через те, що хотів викладати поезику за власною програмою і методикою, а не за прийнятою).

Дитиноцентризований підхід змінює як архітектуру сучасного уроку, так і роль педагога на такому уроці. Олександра Савченко акцентує увагу на домінуванні суб'єктності учня.

Умовами, за яких це досягається, є: 1. Пріоритетність мотиваційного забезпечення навчального процесу на уроці. Важливо, щоб мотивація учіння була присутня впродовж всього уроку. На уроці має діяти широкий і водночас цілеспрямований діапазон стимулів, щоб була можливість підтримати і змі-

Прикладом розшифровки текстів «нової природи» може бути авторське відео, в якому глядач віднайде відповідь на запитання: які тенденції в освіті змушують бути сучасним? Мисліте педагога в шкільному уроці: постмодерне усвідомлення

<https://www.youtube.com/watch?v=xKkV2YU6P1Q&t=19s>

Що варто знати

(за Джоном Медіном)

1

Фізичне навантаження стимулює роботу мозку. Діти у гарній фізичній формі швидше розпізнають візуальні стимули, ніж їхні малорухливі однолітки, і краще концентруються. Діти приділяють більше уваги речам, які вимагають руху. Їм до душі активність, а не стримана поведінка в класі. Коли діти рухаються, то відчують себе комфортніше, їхня самооцінка вище, вони менш схильні до депресії та тривоги.

2

Мозок еволюціонував і працює відповідно до вироблених історично потреб. Людський мозок здатний вчитися все життя. Через те, що у кожної людини різна електропровідність мозку, ми всі по-різному сприймаємо інформацію із зовнішнього світу — уніфікована освіта та єдині стандарти освіти у зв'язку із цим — не найкраща ідея.

3

Мозок не звертає уваги на нудне. Якщо різноманітнішими є завдання для мозку, то краще він працює.

4

Механізм пам'яті дуже цікавий. Діти забувають 90% того, що вивчають у класі, протягом 30 днів. Найвищий відсоток забування припадає на перші години після уроку. Можна подовжити термін зберігання інформації у пам'яті шляхом її повторення через певний інтервал часу. Що більше циклів повторення проходить спогад, то краще він зберігається в пам'яті. Знання фіксуються у пам'яті не в момент навчання, а під час повторення через певні часові інтервали, які сприятливо впливають на процес навчання.

про мозок?

5

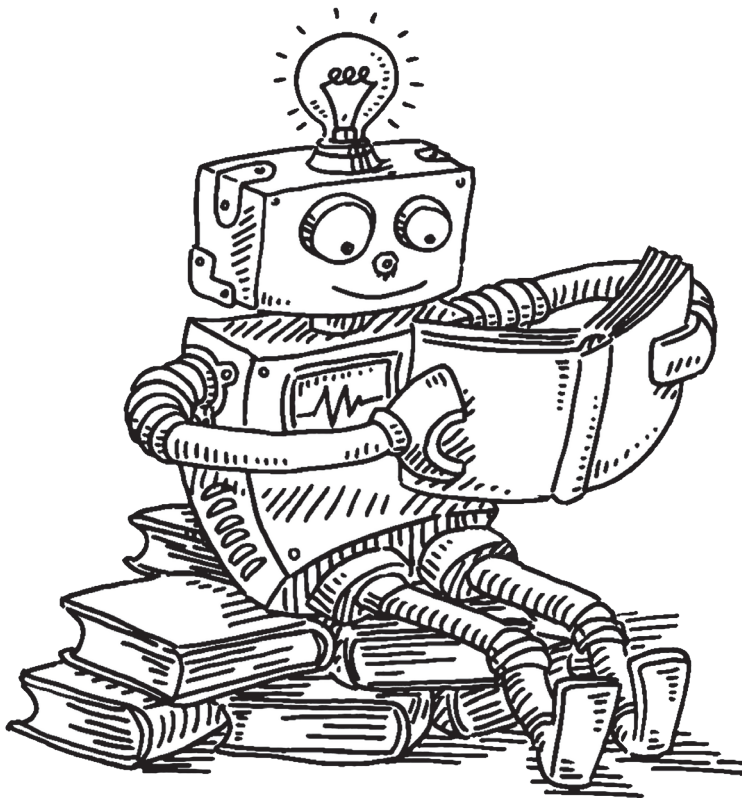
Щоб краще зрозуміти та запам'ятати інформацію, необхідно залучити кілька каналів сприйняття. Слід враховувати, що пригадування інформації буде полегшене, якщо вона організована ієрархічно, цьому сприяє використання логічних схем та виділення вузлових пунктів. Під час підготовки до заняття педагогу слід організувати матеріал таким чином, щоб на уроці можливо було виділити у ньому вузлові, важливі по змісту місця (смислові опори). Важливо, щоб виділення таких одиниць спиралося на несподівані, не обов'язково прямі асоціації. Якість відтворення матеріалу залежить від того, наскільки активно з ним працює учень під час запам'ятовування. Одним із найпоширеніших прийомів активізації запам'ятовування є виклад матеріалу не як суми відомостей, а у вигляді розмірковування, поєднаного єдиною логікою. Експериментальні дослідження показали, що при інших рівних умовах матеріал засвоюється у 22 рази краще й успішніше, якщо заучування здійснюється у логічному порядку, шляхом пов'язування того, що вивчається, з тим, що було засвоєне раніше. Важливо виділяти в матеріалі, що подається (і сприймається учнями), вузлові моменти за допомогою слова «звертаю вашу увагу на...», за допомогою акцентованих повторів окремих частин матеріалу тощо. Бажано подавати важливі фрагменти матеріалу одночасно на слух і за допомогою наочності (різноманітних логічних схем, що дозволяли б простежити шість можливих типів зв'язку: частина-ціле; різновид; причинно-наслідковий зв'язок; аналогія; характерна властивість; симптом).

6

Гарний сон сприяє мисленню, а хронічний стрес пригнічує здатність мозку навчатися. Це як раз про те, що афект гальмує інтелект. Процес навчання підпадає під вплив емоційного оточення. Якість навчання частково залежить від стосунків між учнем та вчителем. Якщо людина не відчуває себе у безпеці поряд з учителем або керівником, вона не зможе працювати добре. Якщо у стосунках з учнем існує нерозуміння, вчитель не зможе встановити з ним контакт, а учень може замкнутися в собі. Люди, які страждають через стрес, не демонструють видатних здібностей в математиці, не надто успішно вивчають мови. Їхня пам'ять набагато слабша, ніж у інших.

В основу суспільних відносин необхідно поставити принцип ненасилля. Його варто розвивати, навіть абсолютизувати. Одна з глобальних проблем сучасності полягає в тому, що людство стає заручником зброї масового знищення, яку воно саме і створює. Сучасний світ настільки техногенний, що лише ненасилля може стати стратегією майбутнього.

Актуальність осмислення і реалізації принципу ненасилля зумовлена тим, що насилля продовжує проявляти у різноманітних формах: фізичній, моральній, психологічній, у стосунках між людьми на рівні як держав, груп, так і окремих індивідів. Усвідомлення того, що насильницька поведінка призводить до руйнівних наслідків висуває альтернативу - необхідність практичного використання принципу ненасилля як шляху до діалогу, компромісу, досягнення консенсусу та злагоди (за Тетяною Сагановською).

цнити навчальні мотиви різних груп і кожної дитини, бо вони є глибоко особистісною індивідуальною сферою.

2. Урізноманітнення джерел інформації і засобів навчання щодо підготовки і проведення уроку. Ця можливість забезпечується: виданням до одного предмету і одного підручника методичних посібників, створених різними авторами і у різних регіонах, що дозволяє здійснювати їх порівняльний аналіз, виданням різних робочих зошитів і збірників контрольних робіт; доступом вчителів до електронних видань; появою у початкових класах сучасних технічних засобів навчання; поширенням публікацій про альтернативні педагогічні системи, відкритість закордонного досвіду.

3. Технологічність навчання як інструмент суб'єктності і полісуб'єктності сучасного уроку. Це зумовлено вимогами компетентісно орієнтованої освіти, що зобов'язують учителя досягати в системі уроків запланованих вимог до навчальних досягнень кожного учня. Позитивним є розроблення в теорії і освоєння на практиці загальнонавчальних технологій навчального співробітництва засвоєння матеріалу, диференційованого навчання, формування загальнонавчальних умінь і навичок, проектного навчання, ігрової діяльності. Окрім того, помітними є методичні напрацювання щодо технологій формування предметних компетентностей за освітніми лініями освітніх галузей. У цих технологіях від початку і до завершення — учень має бути активним суб'єктом навчання.

4. Збагачення діяльнісного компонента уроку різними видами активної навчальної взаємодії. А саме: групова робота, включення інтерактивних методів і прийомів; розгортання діалогів і полілогів; виконання творчих і прогнозувальних завдань — створює реальні передумови для мотивації і активної пізнавальної позиції кожної дитини.

5. Застосування інтегрованих уроків є досить продуктивним явищем, що сприяє розвитку

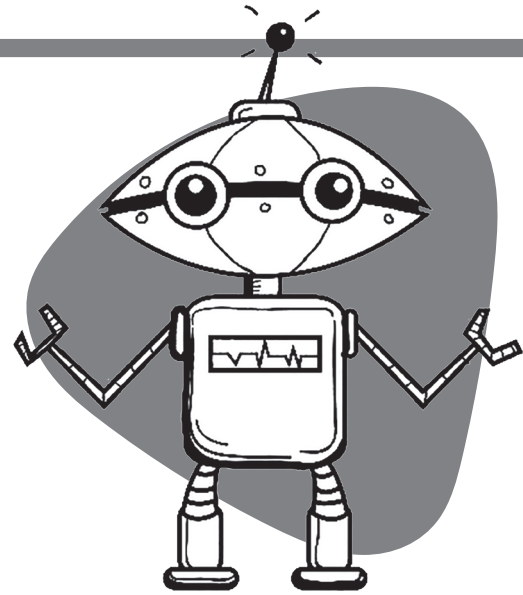
в учнів цілісного і водночас різнобічного сприймання і засвоєння тих понять, явищ, об'єктів, які у реальному світі взаємозв'язані. На практиці найбільш поширеними є уроки з міжпредметною інтеграцією, а також ті, що проводяться за інтегрованими програмами і курсами.

6. Акцентування у контрольній-оцінювальній складовій уроку на особистій відповідальності учня за якість своєї роботи. Вчителю не слід самому все контролювати, перевіряти і оцінювати. Частина повноважень щодо контролю необхідно передати дітям. Поступово, у міру навченості, вони опановують прийомами самоконтролю, самоперевірки, самооцінки результатів своєї діяльності на різному предметному змісті, орієнтуючись на певні опори (зразок, схема, алгоритм тощо). Якщо ці уміння поєднуються із потребою до самоконтролю, це прямий стимул до опанування різними видами рефлексії (інтелектуальної, емоційної), без якої суб'єктності учіння не буде. Не менш важливо, що така суб'єктність у навчальній діяльності стимулює відповідальну поведінку дитини поза класом.

7. Сприятливе психодидактичне, гігієнічне середовище уроку. Цей аспект організації уроку є надзвичайно важливим критерієм реальної турботи вчителя про емоційне і психічне самопочуття дітей під час занять. Якщо учень суб'єкт учіння, це виключає маніпулювання його свідомістю, тиск, щоб за будь-яку ціну досягти запланованого результату, виключає скорочення часу відпочинку на перервах, неетичні звертання до дітей та ін.

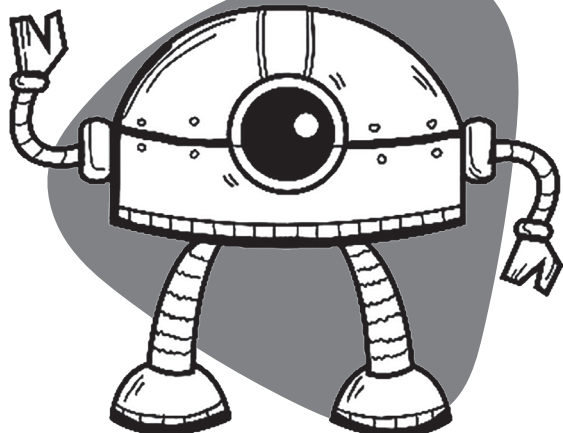
Робота на уроці із суб'єктивним досвідом учня вимагає від учителя спеціальної підготовки: не просто вміння викладати свій предмет, а вміння аналізувати зміст того, чим уже володіє учень із запропонованої теми.

● **Нині діти мають доступ до безлічі джерел інформації. Вони прагнуть усе піддавати сумніву і робити висновки самос-**

Згідно із дослідженням Марцано (Marzano R. Classroom Instruction that Works. Alexandria. 2001), є десять методів навчання, які працюють значно краще, ніж інші:

- *використання аналогій і порівнянь;*
- *виявлення подібностей і відмінностей;*
- *застосування нотаток і підбивання підсумків;*
- *розвиток мислення зростання;*
- *повторення і практика;*
- *графічні засоби навчання і методи;*
- *кооперативне навчання;*
- *постановка цілей;*
- *забезпечення зворотного зв'язку (формульоване оцінювання);*
- *перевірка гіпотез;*
- *активізація попередніх знань;*
- *організація розвитку.*

Хетті виявив десять найбільш ефективних факторів, що впливають на успішність учнів:

- 1) оцінка учнів за самозвітом ($d = 1,44$);
- 2) формувальне оцінювання ($d = 0,9$);
- 3) ясність вчителя ($d = 0,75$);
- 4) взаємне навчання ($d = 0,74$);
- 5) зворотний зв'язок ($d = 0,73$);
- 6) відносини учитель-учень ($d = 0,72$);
- 7) метакогнітивні стратегії ($d = 0,69$);
- 8) самостійна вербалізація / опитування ($d = 0,64$);
- 9) професійний розвиток вчителя ($d = 0,62$);
- 10) навчання розв'язувати проблеми ($d = 0,61$).

тійно. В умовах, коли вчитель уже не є єдиним джерелом даних, як змінюються стосунки «вчитель — учень»?

У відповіді на це запитання дозвольте відійти від формату найменування ролей сучасного педагога. Умоглядно це описано в сучасних розвідках. Конкретизуймо ці ролі через дослідження з проблем доказової освіти (англ. *Evidence-based education* — освіта, заснована на доказах), зокрема синтез результатів понад 50 000 досліджень за 15 років, представлений у праці Джона Хетті.

Згідно з висновками Хетті, видиме навчання відбувається, коли вчителі бачать навчання очима учнів і допомагають їм стати власними вчителями.

На мій погляд, домінування певного фактора спонукає вчителя до певної ролі — функції.

• Яку роль при проведенні уроків для сьогоdnішніх школярів відіграють онлайн-елементи?

Думаю, варто наголосити на таких моментах. Насамперед, провідні орієнтири для сучасного уроку можна згрупувати у три блоки: Цільовий: від триєдиної мети уроку — до формулювання цілей уроку через діяльність учнів і далі — до самостійного цілепокладання.

Структурний блок: від традиційного «лінійного» уроку вивчення нового матеріалу чи закріплення вивченого — до багатокомпонентного уроку, фундаменту організації освітнього процесу.

Оцінний: від традиційної оцінки — до формувального оцінювання.

По-друге, звернімося до словника. Онлайн (англ. online, від англ. on line — «на лінії», «на зв'язку», «у мережі») — «слово або частина складних слів, що позначає перебування в мережі, здійснення дій в інтернеті в режимі реального часу».

Для покоління Цифрової ери бути в мережі — це природний стан. Сучасний педагог має поєднати провідні орієнтири модернового уроку із принципами поступового розвитку когнітивних навичок суб'єктів навчання з використанням відповідних застосунків. Для цього кореспондуємо до Педагогічного колеса Алана Керрінгтона. Колесо розвивається навколо навичок та характеристик учня. У такий спосіб педагог орієнтується на особливості учня, для якого, рухаючись колесом, підбирає відповідні інструменти для навчання й розвитку мисленнєвих навичок.

● Питання етичного характеру: з одного боку, світ давно змінився, ми живемо в цифрову епоху і не володіти зараз хоча б основними вміннями користувача гаджетів дивно і зовсім непрофесійно. З іншого — не секрет, що багато педагогів не може похвалитися досвідом впевненого користування е-платформами. Чи існує ризик того, що впровадження все більшої кількості онлайн елементів у сучасну освіту «відсіє» тих, хто є професіоналом високого рівня, але не може конкурувати з більш «просунутими» колегами?

Методологічним орієнтиром для мене у цій проблемі є філософія ненасилля (Володимир Бех, Абдусалам Гусейнов, Сергій Кримський, Володимир Малахов, В'ячеслав Стьопін). Коротко поясню ідею: ненасилля варто розвивати, навіть абсолютизувати, поставивши його в основу суспільних відносин. Одна з глобальних проблем сучасності полягає в то-

му, що людство «стає заручником зброї масового знищення, яку воно саме і створює» (за В. Стьопіним). Сучасний світ настільки технологічний, що лише ненасилля може стати стратегією майбутнього.

Принцип ненасилля до професіоналів, які не є впевненими користувачами е-платформ (до слова, професіонал — той, хто зробив яке-небудь заняття предметом своєї постійної діяльності, своєю професією), може включати три етапи:

- 1) формування цінності ненасилля та його ефективності у спілкування в освітньому середовищі;
- 2) індивідуальна відмова від агресії та насилля у цьому питанні (психологічна готовність до сприйняття себе іншим — здатним до максимального використання в навчальних цілях різноманітного мультимедійного контенту);
- 3) прийняття ненасильницьких групових рішень (скажімо, створення творчих лабораторій, майстер-класів тощо, де професіонали зможуть освоювати різноманітні застосунки).

● Які найпоширеніші помилки в організації уроків і як їх уникнути?

У словнику поняття «помилка» трактується так: «невідповідність між двома групами об'єктів, один з яких є еталоном (граматичне правило, правильну відповідь на завдання, рішення, яке призвело б до бажаного результату), а другий — чимось, що трапиться насправді. Помилки трапляються у всіх сферах людської діяльності». Про помилки, яких варто уникати

Педагогічне колесо Алана Керрінгтона

<https://bit.ly/3OrQBbi>

З позиції нелінійного мислення власне поняття «помилка в організації уроків» набуває значення матриці, себто – несучасності уроку, коли він стає анахронічним, віджиллим, допотопним.

педагогам під час організації та проведення сучасного уроку, наголошується в численних публіцистичних та наукових виданнях з дидактики.

Особисто для мене (як шкільного практика — в минулому та теоретика — тепер) вагомим є думка особистості школяра (*інфографіка на с. 20–21*).

• **Які зміни до проведення та організації уроків можна очікувати в найближчому майбутньому?**

Кількісний підхід як метод прогнозування шкільного уроку потребує ґрунтовного дослідження і розтлумачення, бо базується на математичних моделях та історичних даних. У межах заданого формату послуговуватимемося методами якісного підходу (що покладаються на освічену думку, інтуїцію й досвід професіоналів).

Методологія циклічно-генетичних закономірностей розвитку дозволяє констатувати періоди активізації уваги до альтернативних форм організації навчання, серед яких:

- белл-ланкастерська форма навчання — взаємне навчання;
- маннгеймська система, в основу якої покладено концепцію диференційованого навчання;
- Батавія — план (Batavia System) — система організації навчально-виховної роботи в школі, згідно з якою кожен викладач використовував для класних занять лише половину навчального часу, а другу відводив на індивідуальні самостійні заняття учнів під наглядом вчителя;

- Дальтон-план, який дозволяв індивідуалізувати навчання і надавав можливість кожному учню рухатися в учінні самостійно й своїм темпом;

- бригадно-лабораторна форма організації навчання. Ця форма ризнилася від дальтон-плану поєднанням колективної роботи класу чи бригади (частини класу) з індивідуальною роботою кожного учня;

- метод проєктів як форма організації проєктної діяльності учнів з метою стимулювання активності школяра, концентрації його інтересів, потреб в самореалізації й саморозвитку;

- система Плетун-план, суть якої полягала у тому, що «велика кількість учнів — 2.000–2.500 чоловік — розбивалася на дві зміни (platoon — військовий термін, що означає «взвод», «зміну»), і в межах подовженого шкільного дня (6–7 годин) кожна зміна почергово виконувала одночасно різні види робіт: половина — звичайну «академічну» роботу в межах класних приміщень, а інша більш — компактними об'єднаннями (80–300 осіб), займалася у бібліотеці, фізкультурному залі, лабораторіях, майстернях;

- «Липецький метод» активно впроваджувався у другій половині 60-х років минулого століття в усіх школах Радянського Союзу. Його суть полягала у відмові від перевірки домашніх завдань; було задумано, щоб перевірка знань учнів відбувалася б у процесі набуття нових. Новий же матеріал вивчався невеличкими частинами, оцінки (так звані «поурочні») виставлялися в кінці уроку, домашні завдання були відсутні;

- колективний спосіб навчання (колективне взаємонавчання; різновікове взаємонавчання; методика Ривіна; робота учнів у парах змінного складу; організований діалог; сполучний діалог) — організаційна структура навчально-творчого процесу, в якій переважає форма організації навчання в парах змінного складу.

Для прогнозування змін до проведення та організації уроків у найближчому майбутньому варто зрозуміти етапи розвитку теорії уроку:

1. Системоутворювальний (XVII ст.) — узагальнення Я. Коменським досвіду братських шкіл XVI ст. та теоретичне обґрунтування у 1632 р. класно-урочної системи навчання.

2. Концептоутворювальний (XVIII — 20-ті рр. XX ст.) — розвиток теорії уроку (верхня межа — XVIII т. — час, коли К. Ушинський обґрунтував теорію уроку, зокрема зацентровано увагу на самостійній роботі учнів; нижня межа пов'язана з формуванням та утвердженням в історії вітчизняної школи парадигми «трудової школи», відповідно запровадження комплексних програм та принципово нових підходів до методів навчання (лабораторного, лабораторно-дослідницького, екскурсійного, пошукового методів, Дальтон-плану та методу-проектів) і форм навчання, які заперечували урок.

3. Стабілізації та уніфікації (30-ті рр. XX ст. до першої половини 50-х рр. XX ст.) — відбулася різка зміна освітніх орієнтирів, що проявилася у відмові від революційних підходів до форм навчання, повернення до класно-урочної системи та уроку як основної форми організації навчання. Основною формою організації навчання залишався комбінований чотириелементний урок із використанням у його рамках фронтальної, індивідуальної, рідше — групової форми навчальної діяльності учнів.

4. Пошуковий (середина 50-х рр. XX ст. — 90-і рр. XX ст.) — з появою когнітології поширюється у систему шкільної освіти самостійна пізнавальна діяльність школярів, вдосконалюється класно-урочна система навчання та структура уроку (за освітніми галузями);

здійснюється пошук та впроваджується вчителями-новаторами у шкільну практику активних типів навчання з використанням різних форм організації навчання; впроваджується у педагогічну практику української школи новаційні технології. Наприкінці 50-х і на початку 60-х рр. XX ст. серед учителів широкої популярності набув так званий «липецький метод». Науковий аналіз цього методу показав, що він мав позитивні й негативні сторони. Позитивною його стороною є те, що пропонувалася вільна структура уроку, тісний взаємозв'язок між його елементами.

5. Інноваційний (кінець XX ст. — дотепер) — пошук моделей демократичної школи без уроків.

Наприкінці спробуємо проблематизувати шкільний урок і майбутнє, щоб показати напрям розвитку теми. Актуальним орієнтиром для модернізації шкільного уроку в епоху цифровізації є безпековий, бо: чи то численні альтернативні форми організації навчання, чи класична класно-урочна система невіддільні тепер від розвитку освіти та є в сучасному глобальному вимірі питанням національної безпеки у контексті цифровізації вітчизняної системи освіти. Індикатором останнього стали пандемія коронавірусу COVID-19, карантинні заходи. Відтак — необхідність дистанційного навчання.

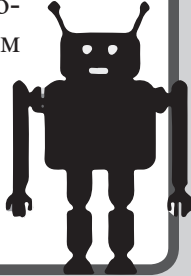
Цифровізація шкільної освіти — впровадження в освітній процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із метою розвитку в суб'єктів навчання навичок XXI століття (в тому числі — аналізу вірогідності отриманої інформації, застосування критичного мислення), максимального використання в навчальних цілях різноманітного мультимедійного контенту, інтенсифікація освітнього процесу шляхом застосування інтерактивних методів навчання. На державному рівні актуалізується створення Національної платформи цифрової освіти (НПЦО) як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи.

Сучасні школярі бажають,

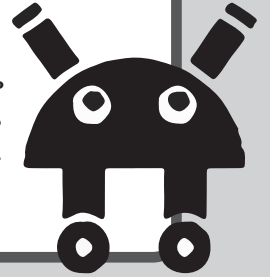
Немонотонним

Якщо проводити урок в одному темпі, навіть тембр голосу не змінювати, або ж учні протягом заняття виконують завдання одного типу — рано чи пізно вони втратять інтерес і втомляться.

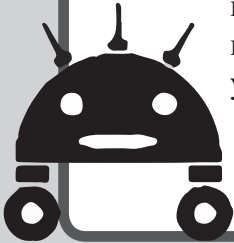
Із застосовуванням мультимедійних технологій

Завдання мультимедійного продукту — урізноманітнити урок, а не перетворити його на шоу. До того ж, втрачаються цінні хвилини педагогічного спілкування, коли учні самі пізнають щось нове та навіть роблять певні відкриття з допомогою свого наставника.

Не із жорстким наслідування плану уроку

Звісно, є програма, яку треба виконувати, проте не завжди «за будь-яку ціну». Завжди варто враховувати сукупність факторів. Наприклад, учні втомлені контрольною, яку писали на попередньому уроці, або ж підвела техніка. Програма — це важливо, але не завжди «вартує жертв».

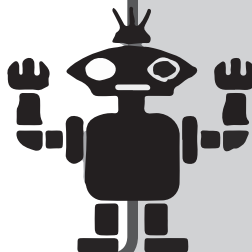
Без надмірного контролю знань

Що не урок — то тест, самостійна чи вікторина? Звичайно, важливо розуміти, який рівень знань учнів, та коли влаштовуються перевірки надто часто, навчальний процес призведе до стресу та режиму «вічної підготовки» до контрольної.

Без завищених вимог при оцінюванні

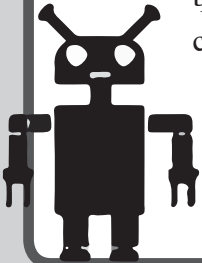
Прописані вимоги з оцінюванням виховує в учнів страх перед оцінкою. А це неправильно. Тому що не помиляється лише той, хто нічого не робить. А якщо учень, зустрівшись із суворим поглядом учителя, забуває вірш, який до цього знав, або, зробивши помилку у диктанті, розуміє, що навіть якщо її виправить — все одно найвища оцінка йому не світить. Це демотивує, а не стимулює.

аби урок був:

Педагог має бути небайдужим

Учні не зрозуміли нову тему? Не засвоїли матеріал? Це їхні проблеми — треба було слухати уважніше, вдома можна перечитати, або нехай батьки займаються. Педагог свою справу зробив: на урок прийшов, розповів, впорався до дзвінка і навіть на перерві не затримався. Оце називається педагогічною байдужістю.

Без вибіркової уваги

Учням, які люблять предмет, завжди готові до уроку та виконують усі домашні завдання, педагог симпатизує більше. Проте, якщо постійно звертати увагу лише на них, диференціюючи таким чином клас на певні групи та спрямовуючи свою діяльність лише на деякі з них, усі інші втратять інтерес. В результаті рівень знань учнів буде кардинально відрізнятися, а такий перепад — свідчення непрофесійного підходу педагога.

